

**Uchwała z dnia 5 lipca 1995 r.**  
**I PZP 56/94**

Przewodniczący SSN: Kazimierz Jaśkowski, Sędziowie SN: Walerian Sanetra, Jadwiga Skibińska-Adamowicz (sprawozdawca),

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Iwony Kaszczyszyn, w sprawie z powództwa Kazimierza B. przeciwko Biuru Projektów Kolejowych w K. o ustalenie, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 5 lipca 1995 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Krakowie postanowieniem z dnia 6 września 1994 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c.

Czy były pracownik ma interes prawny w żądaniu ustalenia przyczyny rozwiązania umowy o pracę za porozumieniem stron określonej w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28.12.1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładów pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1990 r., Nr 4 poz. 19 ze zm.), także w przypadku gdy ustalenie to zamierza wykorzystać wyłącznie dla wykazania przesłanki nabycia prawa do świadczenia z ubezpieczenia społecznego (art. 189 k.p.c.) ?

p o d j ą ł następującą uchwałę:

**Były pracownik nie może na podstawie art. 189 k.p.c. żądać ustalenia, że rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło z przyczyn określonych w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1990 r., Nr 4, poz. 19 ze zm.) w sytuacji, gdy ustalenie takie zamierza wykorzystać dla wykazania przesłanki nabycia prawa do świadczenia z ubezpieczenia społecznego.**

**U z a s a d n i e n i e**

Powód Kazimierz B. żądał ustalenia, że łączący go z pozwanym Biurem Projektów Kolejowych w K. stosunek pracy został rozwiązany (za porozumieniem stron) z przyczyn ekonomicznych dotyczących zakładu pracy oraz nakazania temu Biuru wydania świadectwa pracy stwierdzającego powyższą okoliczność. W uzasadnieniu tego żądania powód podał, że wyrok ustalający wymieniony fakt umożliwi mu zamianę świadczenia otrzymywanego na podstawie przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym na emeryturę kolejową. Na tym też polega jego interes prawny.

Sąd Rejonowy dla Krakowa Nowej Huty wyrokiem z dnia 14 czerwca 1994 r. oddalił powództwo.

Sąd I instancji ustalił, że w październiku 1991 r. w pozwanym zakładzie pracy rozpoczęły się przygotowania do wyodrębnienia go ze struktur kolejowych, a to w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 19 października 1991 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwie państwowym "Polskie Koleje Państwowe" (Dz. U. Nr 107, poz. 463). Zmiany te zakładały zwolnienie około 50 pracowników. Do zwolnienia został wstępnie

wytypowany także i powód, o czym został zawiadomiony przez ówczesnego dyrektora pozwanego Biura. Jednak powód nie chciał skorzystać z tego sposobu rozwiązania umowy o pracę i w dniu 30 grudnia 1991 r. napisał prośbę o rozwiązanie z nim umowy na zasadzie porozumienia stron z dniem 31 grudnia 1991 r. Datę tę wskazał w związku z wcześniejszymi staraniami o rentę inwalidzką. Starania te zakończyły się pozytywnym skutkiem. Jednocześnie z dniem 1 stycznia 1992 r. powód podjął u strony pozwanej pracę w niepełnym wymiarze czasu pracy. Zatrudnienie to trwało do 31 lipca 1993 r. W 1993 r. okazało się, że z punktu widzenia uprawnień do różnych świadczeń, a zwłaszcza do świadczeń z ubezpieczenia społecznego, rozwiązanie stosunku pracy na podstawie ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1990 r., Nr 4, poz. 19 ze zm.) byłoby korzystniejsze, wobec czego powód zaczął kwestionować przyczynę i sposób rozwiązania umowy o pracę.

Zdaniem Sądu Rejonowego, powództwo oparte na podstawie prawnej, którą stanowi art. 189 k.p.c., nie może być uwzględnione, gdyż powód nie ma interesu prawnego w dochodzeniu przed sądem pracy ustalenia, że został zwolniony z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Ustalenie to jest mu bowiem potrzebne dla uzyskania w zamian za rentę inwalidzką - emerytury kolejowej, takie zaś żądanie, łącznie ze wszystkimi przesłankami jego przyznania, podlega rozpoznaniu w postępowaniu przed organem emerytalno-rentowym.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Krakowie rozpoznając rewizję powoda postanowieniem z dnia 6 września 1994 r. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, przytoczone we wstępnej części uchwały.

Sąd Wojewódzki podkreślił, że wymieniona wcześniej ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. wprowadza odmienne od powszechnych zasady rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy w sytuacjach, gdy wyłączną przyczyną rozwiązania są szczególnie okoliczności leżące po stronie zakładu pracy. Wówczas także zwalnianym pracownikom przysługują szczególne uprawnienia, nie tylko w stosunku do zwalnającego zakładu pracy. Na przykład pracownicy ci mogą przejść na wcześniejszą emeryturę na podstawie rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 stycznia 1990 r. w sprawie wcześniejszych emerytur (Dz. U. Nr 4, poz. 27). Tak więc przyczyna rozwiązania stosunku pracy stanowi fakt prawotwórczy w odniesieniu do osoby pracownika, gdyż oddziałuje na jego uprawnienia także poza zakładem pracy. Przyczyna ta wymaga również wskazania jej w świadectwie pracy, a gdy świadectwo pracy nie czyni zadość temu wymaganiu lub gdy ze względu na upływ terminów pracownik nie może już skorzystać z trybu przewidzianego dla sprostowania świadectwa pracy, występuje po jego stronie samoistny interes prawny w żądaniu ustalenia przyczyny rozwiązania stosunku pracy.

Wobec tego, że w wykładni Sądu Najwyższego zarysował się inny kierunek interpretacji faktów prawotwórczych przydatnych w uzyskaniu świadczeń z ubezpieczenia społecznego, przedstawienie zagadnienia prawnego na podstawie art. 391 § 1 k.p.c. jest uzasadnione.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według art. 189 k.p.c. powództwo o ustalenie jest dopuszczalne wtedy, gdy powód żąda ustalenia prawa lub stosunku prawnego i gdy ma w takim ustaleniu interes prawny.

Analiza wymienionego przepisu pod kątem zawartych w nim elementów prowadzi do wniosku, że na jego podstawie nie podlegają ustaleniu stany faktyczne i fakty oraz że znaczenie elementów składających się na całość przepisu nie jest jednakowe. Decydujące znaczenie należy przypisać interesowi prawnemu, gdyż bez jego istnienia nie jest możliwe ustalenie prawa lub stosunku prawnego. Istnienie tego interesu sąd jest obowiązany badać w każdym stanie sprawy, niezależnie od uznania żądania pozwu przez pozwanego ani od przyznania przez niego okoliczności faktycznych.

Zgodnie z powszechnie przyjętym poglądem doktryny i orzecznictwa (zob. Kodeks postępowania cywilnego - komentarz pod redakcją Z. Resicha i B. Dobrzańskiego, Wydawnictwo Prawnicze Warszawa 1975, tom I, str. 331 i powołane tam orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem pod redakcją J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, Wydawnictwo Prawnicze Warszawa 1989, tom I str. 303-306 i powołane tam orzecznictwo), interes prawny uzasadniający powództwo o ustalenie nie występuje wtedy, gdy w danej sytuacji faktycznej możliwe jest już wniesienie powództwa o świadczenie. Istotą powództwa o ustalenie jest bowiem zapobieżenie zagrożeniu prawom powoda jak też zniesienie stanu niepewności towarzyszącej tym prawom lub stosunkowi prawnemu, taki zaś zakres ochrony celowy jest wówczas, gdy powód nie może jeszcze poszukiwać swoich praw w drodze powództwa o świadczenie.

Z akt sprawy wynika, że powództwo o ustalenie, iż przyczynami rozwiązania stosunku pracy łączącego powoda z pozwanym Biurem były przyczyny wymienione w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1990 r., Nr 4, poz. 19 ze zm.), zostało wniesione dlatego, że jego uwzględnienie dawałoby powodowi możliwość przekształcenia świadczenia w postaci renty inwalidzkiej na emeryturę kolejową. W myśl art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 19 października 1991 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwie państwowym "Polskie Koleje Państwowe" (Dz. U. Nr 107, poz. 463), prawo do wcześniejszej emerytury przysługuje bowiem tym pracownikom, z którymi stosunek pracy został rozwiązany w związku ze zmianami organizacyjnymi lub zmniejszeniem stanu zatrudnienia, a którzy jednocześnie posiadają wymagany wiek i wskazany w tym przepisie okres zatrudnienia. Oznacza to, że powództwo o ustalenie i jego pozytywny wynik mają służyć innej sprawie, mianowicie sprawie uzyskania innego niż otrzymywane świadczenia z ubezpieczenia społecznego. Tymczasem jeżeli przyznanie wcześniejszej emerytury pracownikowi kolejowemu zależy od spełnienia określonych w ustawie warunków, a wśród nich także od przyczyn rozwiązania stosunku pracy, to organ decydujący o przyznaniu świadczenia, a nie sąd pracy, jest uprawniony i zobowiązany zbadać, i ustalić, czy wszystkie te warunki zostały spełnione. Tym samym pracownik nie ma interesu prawnego w żądaniu ustalenia przesłanki nabycia emerytury kolejowej przed takim sądem na podstawie art. 189 k.p.c., skoro może żądać wprost przyznania świadczenia w postępowaniu przed organem emerytalno-rentowym.

W tej kwestii wypowiedział się już wielokrotnie Sąd Najwyższy. Tytułem przykładu można wskazać wyrok z dnia 4 listopada 1971 r., I PR 344/71, (OSNCP 1972 z. 5

poz. 89), w którym Sąd ten podkreślił, że postępowanie sądowe o ustalenie nie może być środkiem do uzyskania dowodów, które mogłyby być wykorzystane w postępowaniu rentowo-administracyjnym, czy też uchwałę z dnia 8 lutego 1979 r., III PZP 17/78 (OSNCP 1979 z. 7-8 poz. 143), w której stwierdził, że wszelkich ustaleń niezbędnych do przyznania osobie zainteresowanej świadczeń z ubezpieczenia społecznego dokonują organy rentowe, a nie organy rozpatrujące roszczenia pracowników ze stosunku pracy. Natomiast kwestię braku interesu prawnego po stronie pracownika (byłego pracownika) w wytoczeniu powództwa o ustalenie Sąd Najwyższy rozważał między innymi w wyroku z dnia 1 grudnia 1983 r., I PRN 189/83, (OSNCP 1984 z. 7 poz. 121) i w uchwale z dnia 17 czerwca 1987 r., III PZP 19/87, (OSNCP 1987 z. 10 poz. 132). W pierwszym z orzeczeń Sąd Najwyższy wyraził stanowisko, że pracownik nie ma interesu prawnego żądania przed organami rozstrzygającymi spory o roszczenia pracownicze ustalenia rzeczywistej wysokości jego wynagrodzenia za pracę dla celów emerytalnych, jeżeli możliwe jest wniesienie w odrębnym trybie przed organem rentowym sprawy o wysokość emerytury, w drugim zaś - że roszczenie pracownika przeciwko zakładowi pracy o ustalenie wykonywania zatrudnienia w szczególnych warunkach - dla celów ubezpieczeniowych - podlega oddaleniu z braku interesu prawnego. W tym drugim orzeczeniu Sąd Najwyższy podniósł jednocześnie, że obowiązujący obecnie art. 473 k.p.c. stanowi, że w postępowaniu z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych nie stosuje się przepisów ograniczających dopuszczalność dowodu z zeznań świadków i z przesłuchania stron, zatem w postępowaniu przed sądem (jako organem odwoławczym od decyzji organu emerytalno-rentowego) pracownik może udowodnić okoliczności, od których zależy określone uprawnienie - mimo iż z dokumentu (zaświadczenia o zatrudnieniu) wynika co innego.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym przedstawione zagadnienie prawne nie widzi podstaw do odstąpienia od dotychczasowego kierunku wykładni art. 189 k.p.c. Wbrew sugestii Sądu Wojewódzkiego, orzecznictwo w tej kwestii jest jednolite, a przykładem rozbieżności nie może być wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1953 r., I C 581/53, (OSN 1954 z. 3 poz. 65). Wprawdzie w powyższym wyroku Sąd Najwyższy uznał, że "interes prawny w ustaleniu stosunku prawnego będzie istniał wyjątkowo obok możliwości dochodzenia świadczenia wówczas, gdy ze spornego stosunku wynikają jeszcze dalsze skutki, których dochodzenie powództwem o świadczenie nie jest możliwe lub na razie nie jest aktualne", lecz - jak wynika z przytoczonej tezy - ustalenie takie uznał za możliwe wyjątkowo i wówczas, gdy wystąpienie z powództwem o świadczenie nie jest możliwe lub nie jest aktualne, a z ustalenia stosunku prawnego wynikają jeszcze dalsze skutki. Inaczej mówiąc - Sąd Najwyższy w wymienionym orzeczeniu również uzależnił dopuszczalność powództwa o ustalenie od tego, czy wystąpienie z powództwem o świadczenie jest już możliwe, czy też nie.

Przedstawienie przez Sąd Wojewódzki zagadnienia prawnego zmierza do uzyskania odpowiedzi, czy ustalenie tzw. faktu prawotwórczego, jakim jest ustalenie przyczyny rozwiązania umowy o pracę określonej w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r., wymaga istnienia po stronie powoda interesu prawnego także w sytuacji, gdy ustalenie to zamierza on wykorzystać wyłącznie dla wykazania przesłanki nabycia prawa do świadczenia z ubezpieczenia społecznego. W tej kwestii należy podkreślić, że warunek istnienia interesu prawnego odnosi się do każdego powództwa o ustalenie, a zatem odnosi się zarówno do tego powoda, który żąda ustalenia prawa lub stosunku

prawnego jak i do tego powoda, który żąda ustalenia faktu prawotwórczego. Brak bowiem interesu prawnego powoduje bezzasadność powództwa, a jak wynika z wcześniejszych rozważań, brak ten istnieje wtedy, gdy możliwe jest wystąpienie z powództwem o świadczenie.

Z tych względów Sąd Najwyższy rozstrzygając zagadnienie prawne podjął uchwałę o treści przytoczonej w sentencji.

=====